

GELENEKSEL MARDİN'DEN YENİ MARDİN'E: AYRIŞMA, KİMLİKSİZLEŞME, AİDİYETSİZLİK

FROM HISTORICAL MARDIN TO NEW MARDIN: SEGREGATION, DISIDENTIFICATION, UNBELONGING

Arş. Gör. Mazlum KALAK

Gazi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Ankara, Türkiye.

Arş. Gör. Sertan BAKAR

Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Eskişehir, Türkiye.

Geliş Tarihi / Received: 12.02.2021

Araştırma Makalesi/Research Article

Kabul Tarihi / Accepted: 21.03.2021

DOI: 10.38065/euroasiaorg.483

ÖZET

Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve tarihi dokusunu önemli ölçüde koruyan nadir kentlerden olan Mardin ile kentin kuzeybatısındaki, bulunduğu yöre hakkında hiçbir bilgi taşımayan, kimlik değeri olmayan yeni yapılaşma arasındaki ayrışma, kimliksizleşme, aidiyetsizlik ilişkisine dikkat çekmek ve geçmişten referans alınması gerekliliğini vurgulamaktır.

Yöntem olarak geniş kapsamlı literatür taraması yapılmış, kentte yaşayanlar ile görüşülmüş, yerinde analizler yapılmış, önemli alanlar fotoğraflanmış ve şematik çizimlere yer verilmiştir. Mardin'in tarihi ve kentsel gelişimi imajlar ile anlatılmaya çalışılmış kentin önemli yol ağı ve kent strüktürünü oluşturan ana cadde ve ana cadde üzerinde yer alan kamusal yapılara yer verilmiştir.

Kent, bulunduğu coğrafyanın fiziki özelliklerinin yanı sıra bizzat toplumun kendisinden beslenmiştir. Barındırdığı toplumun yaşam tarzı, kültürü, dini pratikleri, aile yapısı, ekonomik varlığı tarafından şekillendirilmiştir. Toplumun ihtiyaçlarına cevap veren, her ailenin ihtiyacına göre şekillenen yapılar ile özelleşen mekanlar üretilmiştir. Kent ölçeğinde incelendiğinde yapılar birbirine göre farklılaşan ama birbirlerine atıfta bulunarak bir bütün olarak uyum içinde gelişmiştir. Yapılar tekil olarak kendi içlerinde özelleşse de bu özelleşmeyi çevresindeki yapılara saygılı bir gelişim göstererek gerçekleştirmiştir. Dağ yamacına kurulmuş olan kentte yapılar komşu yapının güneşini, rüzgarını, manzarasını engellemeyecek şekilde kademelenerek bir bütünün parçası haline gelmiştir. 1960'lı yıllardan sonra ise tarihi doku sınırları dışında yeni Mardin gelişmeye başlamıştır. Hızlı bir şekilde gelişim gösteren yeni kent eski kent dokusundan herhangi bir referans almamıştır. Böylelikle, bulunduğu toplumun yapısını yansıtmayan, o yıllarda gelişim gösteren bütün kentlerin benzeri bir kent ortaya çıkmıştır.

Dokusunu başarılı bir şekilde korumayı sürdürmekte olan Mardin, bir takım olumsuzluklara rağmen yaşayanların kimliklerini yansıtan bir yapılaşma örneği sergilemektedir. Bu yönüyle mimarlık tarihi açısından değerli olan bu mekansal kurgu korunmalı; bugünün ve geleceğin mimarlığı için referans alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Mekansal yapı, Toplumsal yapı, Eski Mardin, Yeni Mardin, Mimari Kimlik

ABSTRACT

To draw attention to the separation between Mardin, one of the rare cities that hosted many civilizations and preserves its historical texture, and the new settlement in the northwest of the city, which does not have any information about the region where it is located, to draw attention to the relationship of anonymity and belongingness and to emphasize the necessity of reference from the past. As a method, a comprehensive literature review was made, the inhabitants of the city were

interviewed, on-site analyzes were made, important areas were photographed and schematic drawings were included. The historical and urban development of Mardin has been tried to be explained with images, and the main street and public buildings located on the main street, which constitute the city's important road network and urban structure, are included.

In addition to the physical characteristics of the geography in which it is located, the city itself was nourished by the society itself. It has been shaped by the lifestyle, culture, religious practices, family structure and economic existence of the society it hosts. It has been shaped by the lifestyle, culture, religious practices, family structure and economic existence of the society it hosts. Specialized spaces have been produced with structures that respond to the needs of the society and are shaped according to the needs of each family. When examined at the city scale, the buildings differ from each other but have developed in harmony as a whole by referring to each other. Even if the buildings are individualized in themselves, it has achieved this specialization by showing respectful development to the surrounding structures. The buildings in the city, which was built on the mountain slope, gradually became a part of a whole by being cascaded in a way not to obstruct the sun, wind and view of the neighboring building. After the 1960s, the new Mardin started to develop outside the boundaries of the historical fabric. The rapidly developing new city did not receive any reference from the old city fabric. Thus, a city that does not reflect the structure of the society in which it is located, similar to all the cities that developed in those years, emerged.

Mardin, which continues to preserve its texture successfully, displays an example of construction that reflects the identities of the inhabitants despite some negativities. In this respect, this spatial fiction, which is valuable in terms of architectural history, should be preserved; It should be taken as a reference for today's and tomorrow's architecture

Keywords: Spatial structure, Social structure, Old Mardin, New Mardin, Architectural Identity

1. GİRİŞ

Modern çağda kent, siyasi irade tarafından kent planlama aracılığıyla toplumsal yaşamın şekillendirilmesi açısından oldukça işlevsel bir sahnedir. Kentlinin yaşamına ilişkin fiziksel ve sosyal sınırlar, kentsel bir düzen oluşturularak belirlenmektedir. Bu bakımdan kentli ya da yerel toplumun belirleyiciliği söz konusu olmamaktadır. Komşuluk ilişkisi, aile yapısı ve geleneksel yaşamın hızlı biçimde değişmesi modern kentlerin toplumsal yaşama ilişkin tezahürleridir. Örneğin geleneksel bir kent olan eski Mardin'de konutlar geniş aile; modern bir kent örneği olan yeni Mardin'deki konutlar ise çekirdek aile yaşantısını işaret etmektedir. Sokak kullanımı açısından değerlendirildiğinde de geleneksel ve modern kent arasındaki ayırım dikkat çekmektedir; geleneksel kent sokakları daha çok karşılaşmaya olanak sağlayan bir ağın parçası iken; modern kent sokakları ise motorlu taşıt ulaşım ağı ve aynı zamanda park alanı işleviyle dikkat çekmektedir.

Geleneksel ve modern kentlerin mekansal ve toplumsal kimlikleri de farklılık göstermektedir. Yapı malzemeleri ve inşaat tekniklerinin tek tipleşme eğiliminin yanı sıra; mekan ve kent ile aidiyet kavramı üzerinden kurulan ilişki, toplumsal yapının geleneksel kent ve modern kent bağlamında oldukça farklı bakış açılarına neden olmaktadır. Geleneksel kent dokusunda aidiyet kurulan mekanlar cemaat ilişkileri ve tarihsellik doğrultusunda biçimlenmiş ve dolayısıyla ortak bir geçmişi ifade ederken; modern kentlerde aidiyet mekanları tüketim kültürü tarafından sunulmaktadır.

Hızlı kentleşme ile kentler kimliklerini yitirmekte ve kent kimliklerini yansıtan geleneksel yerleşimler yeterli koruma önlemleri alınmadığı için kent merkezinde betonarme yapılar arasında sıkıştırılarak baskılanmaktadır. Kent hakkında birçok bilgiyi bünyesinde barındıran tarihi dokuların, doku ölçeğinde korunması gerekliliği 1964 yılında Venedik Tüzüğü vurgulanmaktadır. 1975 yılında yayımlanan Amsterdam Bildirgesinde '*Mimarlık mirası yalnız üstün nitelikli tek yapıları ve çevrelerini değil, tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları içerir.*' maddesiyle

doku ölçeğinde korumanın gerekliliğini ele almaktadır. Amsterdam Bildirgesi tarihi alanların bütünleşik korunmasına dikkat çekmektedir. Tarihi alanların yasal, yönetsel, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla birlikte ele alınarak incelenmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Benzer şekilde Tarihi Kentlerin Ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (Washington Tüzüğü) tarihi alanın bütüncül korunması, bunun için koruma planlarının hazırlanması, tarihi alanların çağdaş yaşamla birlikte düşünülmesi gerekliliğine dikkat çekmektedir. Tarihi Kentlerin Ve Kentsel Alanların Korunması Ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri (ICOMOS), tarihi kentsel alanlara bölgesel ölçekte bakarak; süreklilik ve kimlik gibi somut olmayan değerler; geleneksel arazi kullanımı, kamusal alanın toplum ilişkilerindeki rolü, bütünleşme ve çevresel etkenler gibi diğer sosyo-ekonomik bağlamda daha derin bir farkındalık yansıtmaktadır. Ülkemizde kent merkezlerinde yeni yapılaşmanın baskısında hızla yok olmakta olan tarihi kentlerde uluslararası kabul görmüş tüzük, bildirme ve tavsiye ilkeleri uluslararası koruma standartlarına ulaşmak için dikkate alınmalıdır.

Bu bağlamda önemli bir doku oluşturan Mardin tarihi kent merkezi de UNESCO tarafından tescillenerek, operasyonel kılavuzda tanımlanan biçimiyle “halen yaşamın devam ettiği tarihi kentler” kategorisinde yer aldığı için incelenmesi ve öneminin vurgulanması açısından ele alınmıştır.

Tarihi kentler ve kentsel alanlar, kendilerini biçimlendiren geçmişin yaşayan kanıtlarıdır. Önemli tarihi dokuya sahip olan Mardin’in geçmişin izlerini kaybetmeden çağdaş yaşama uyumlu bir şekilde korunması gerekliliği ve 1960 sonrası ilk olarak kentin batısında ortaya çıkan yeni Mardin ile arasındaki mekansal ayrışma, kimliksizleşme, aidiyetsizlik ilişkisine dikkat çekmek ve geçmişten referans alınması gerekliliğini vurgulamaktır.

Tarihi Mardin’in planlama süreci, kentin biçimlenişi, kentin toplumsal ve mekansal açıdan değerlendirilmesi, tarihi dokusu, konutu ve sokakları ele alınmış incelemelerden elde edilen çıkarımlar ile yeni Mardin dokusu ile karşılaştırılmıştır. Çalışma kapsamında Eski Mardin ve Yeni Mardin kent merkezleri ele alınmıştır. Kırsal doku çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Yöntem olarak geniş kapsamlı literatür taraması yapılmış, kentte yaşayanlar ile görüşülmüş, yerinde analizler yapılmış ve önemli alanlar fotoğraflanmıştır. Konunun anlaşılabilirliğinin sağlanması için şematik çizimlere yer verilmiştir. Mardin’in tarihi ve kentsel gelişimi imajlar ile anlatılmaya çalışılmış, kentin önemli yol ağı ve kent strüktürünü oluşturan ana cadde ve ana cadde üzerinde yer alan kamusal yapılara yer verilmiştir.

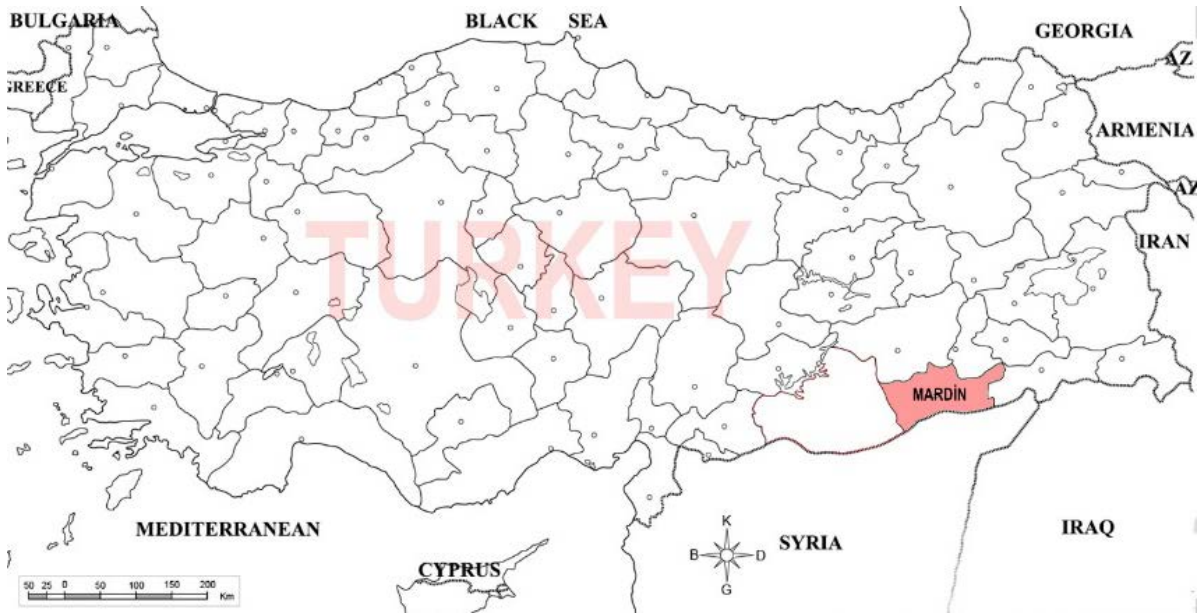
Sonuç olarak eski ve yeni Mardin arasındaki kopukluk, ayırım ve tezatlık vurgulanmış, yılların birikimi ile oluşmuş eski Mardin yerleşiminin korunmasının, oradan sağlanan bilgilerin yeni tasarımlara aktarılması gerekliliği ve kentin mimarlık tarihi açısından önemi ve sürdürülebilirliği vurgulanmıştır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Mardin Konumu ve Tarihi

Türkiye’nin Güney Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan Mardin ili, tarihsel ve kültürel birikimiyle dünya genelinde kabul gören kentler arasındadır. Farklı dini inanışlar ve yaşam biçimleri doğrultusunda ortaya çıkan benzersiz sosyal ve kültürel yapısı mimarlık alanında da gözlenebilmektedir. Alioğlu’nun da değindiği üzere her ne kadar günümüze kalan yapılar Hıristiyan ve Müslüman inançlarına ait olsa da Yahudilerin ve putperest olarak ifade edilen Şemsiler’in de tarihi Mardin kentinde yerleşimlerinin olduğu bilinmektedir (Alioğlu, 2003: 44).

Mardin, her dönemde önemli bir yerleşim alanı olma özelliği taşımıştır. Uzak Doğu’dan gelen İpek Yolu’nun Mardin’den geçmesi kente uluslararası bir etkileşim mekanı olma özelliği kazandırmış ve kentin gelişiminde belirleyici olmuştur. Kent, sadece ticaret anlamında değil, doğu ve batı arasındaki kültürel etkileşimin gelişmesi açısından da İpek Yolu’nun önemli kavşaklarından biri olmayı başarabilmiştir.

Şekil 1. Mardin'in Konumu (yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

Kentin idari açıdan, Arşaguniler, Makedonyalılar (Büyük İskender), Persler, Tikranlar, Romalılar, Bizanslılar, Büyük Selçuklular, Artukoğulları ve Osmanlı İmparatorluğu gibi farklı devletlerin egemenliğine girmiş olması¹, söz konusu kültürlerin izlerinin günümüzde de gözlenebilmesine; diğer yandan, farklı kültürlerin etkisiyle şekillenen, kültürel melezlikler olarak da nitelendirebileceğimiz özgünlüklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tüm bu özgünlüklerin oluşması ise, aile yapısı, din, tüketim ve üretim biçimleri ya da toplumsal ilişkiler açısından farklı kültürlerin etkisini işaret etmektedir.

Mardin au début du XXe siècle. On remarque en haut les vestiges de la citadelle et, à droite, le minaret de la grande mosquée. Carte postale ancienne (coll. M. Paboudjian).

Şekil 2. Tarihi Mardin 1960 öncesi².

Kentin gelişiminde kale büyük bir öneme sahiptir; zira kent ilk olarak kale surları içerisinde küçük bir alanda kurulmaya başlamıştır. Kale içerisinde yaklaşık 300 ev yer almakta olup kale çevresinde

¹ Çerme, T. (2016, Eylül 21). *Tomas ÇERME: ZENGİN OTOKTON KENT DOKUSUNA SAHİP MARDİN ŞEHİRİ..*

² Çerme, T. (2016, Eylül 21). *Tomas ÇERME: ZENGİN OTOKTON KENT DOKUSUNA SAHİP MARDİN ŞEHİRİ.*

genişlemeye uygun bir alan bulunmamaktadır. Önemli askeri faaliyetler ve kamu yapıları kale içerisinde yer almaktaydı (konak, saray, kışla, hapisane vb.) (Gürhan, 2015: 226). Büyümesine karşılık, kale ile çevrelenmiş olmasından dolayı kent, zamanla yamacın güney yönünde gelişim göstermeye başlamıştır. Kale içerisindeki yapıların büyük bir bölümü ise günümüze ulaşamamıştır.

Şekil 3. Tarihi Mardin (1960 öncesi)³

Topoğrafyanın etkisinin görülebildiği kentte tarihsel süreklilikte belirleyici ve aynı zamanda kentin kurucu unsuru olan kale (Şekil 2 ve Şekil 3), kent silüetinde öne çıkmaktadır. Kent, fiziki görünüm olarak, yüksekçe bir tepeye yaslanmış ve eteklerinde dikdörtgen evleri bulunan ilginç bir yerleşimdir. Tepenin en yüksek noktasında ise (Masius) Masis savaş kalesi yer almaktadır.

3. BULGULAR

3.1. Toplumsal Yapı Açısından Mardin

Mardin, farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşadığı mozaik kentlerimiz arasında yer almaktadır. Etnik olarak Kürt, Arap, Türk, Ermeni, Asuri ve Rumlar gibi; din ve inanç sistemi açısından ise Ortodoks ve Katolik Hıristiyan, Süryani, Keldani ve Müslüman topluluklardan oluşmaktadır. Üst kimlik olarak Mardinli olan bu etnik ve dinsel gruplar kendi içlerinde birer cemaat olma özelliklerini sürdürmelerine karşılık çağın gereksinimleri ve dayatmaları neticesinde kaçınılmaz bir değişim sürecindedir. Gerek ulus-devlet tarafından dayatılan, gerekse küresel ekonomi-politik düzlemde gerçekleşen pratikler, söz konusu cemaatlerin ayırt edici unsurlarının silikleşmesine ve zamanla ulus-devlet vatandaşları ya da küresel vatandaşlar haline evirilmelerine neden olmaktadır.

Mekan ve toplumsal yapı ilişkisi açısından düşünüldüğünde ise kent ve taşra birlikteliği kentin genel yapısını oluşturmaktadır. Kentleşme sürecinin devam ettiği ve taşra yaşantısının terkedilmediği muhafazakar bir sosyal yapı varlığını sürdürmektedir. Söz konusu muhafazakar yapının göstergesi arasında erkek ve kadınların gündelik yaşam biçimleri ile mahremiyet ilişkisinin mekansal yansımaları öne çıkmaktadır. Günümüzde baskın inancın İslam dini olması nedeniyle erkek ve kadınlara ilişkin, özellikle kamusal alandaki mekansal ayrışmalar dikkat çekmektedir.

³ <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=34246> sayfasından 25.11.2020 tarihinde alınmıştır.

Öncesinde Hıristiyanlar yaygın olarak dükkanların üst katlarındaki konutlarda, Müslümanlar ise mahalle arasında ikamet etmekteyken (Noyan, 2008: 68), günümüzde böyle bir ayırmadan söz etmek olanaksız hale gelmiştir.

Kentlerde toplumsal yapının öznesi olan bireyler arasındaki ilişkilerin sahnesi ise kentsel mekanlardır. Mardin gibi farklı kültürlerin oluşturduğu bir toplumsal yapının anlaşılabilir olması açısından mekansal yapının da değerlendirilmesi gerekmektedir.

3.2. Mekânsal Yapı Açısından Mardin

Topoğrafisi, Mardin'in doğal bir kale olarak kurulmasını ve sonrasında ise yapıli kale etrafında yerleşim alanlarının yaygınlaşmasını gerekli kılmıştır. Kale içindeki yerleşimin yanı sıra, artan nüfus nedeniyle 18 ve 19. yüzyıllarda güney yamaca yönelindiği görülmektedir (Küçük, 2013: 120). Dolayısıyla kale ve iklimin kentin genişleme yönünü belirlediği anlaşılmaktadır. Bu genişleme ve yayılma sürecinde farklı etnik ve dini grupların kendi cemaatlerine has mekansal yapılar inşa ettiği de görülmektedir.

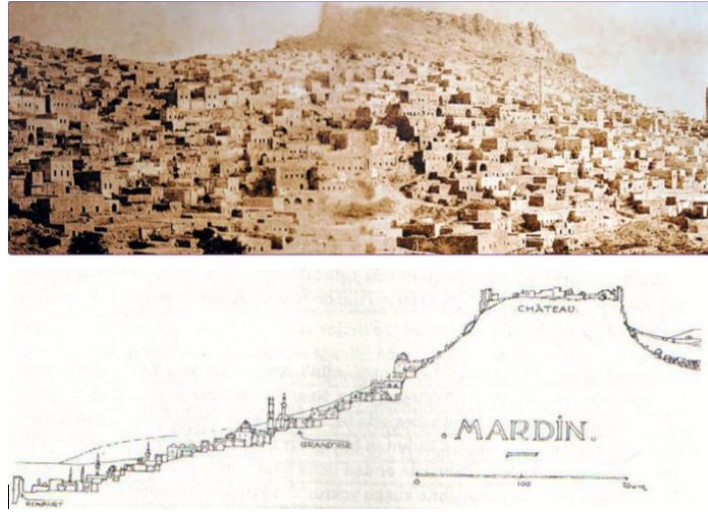
Alioğlu'nun (2003: 49-50) aktardığına göre; 19. yüzyıl sonlarında Müslümanlara ait okul yapılarının yanı sıra Katolik ve Protestan Ermeniler ile Keldani ve Süryanilerin de kendi eğitim yapıları ve destekleyici birimleri olan öğrenci yurtlarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Zorunlu etnik nüfus hareketlilikleri ve Osmanlı Devleti'nin yerini ulus-devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin almasıyla birlikte kentin demografik yapısı köklü biçimde değişmiştir. Cumhuriyet'in ulusal kimlik oluşturma amacıyla yaygınlaştırdığı halkevleri gibi kültürlenme yapıları ve bürokrasinin gerektirdiği idari ve askeri yapılar inşa edilmiş; diğer Cumhuriyet kentlerinde olduğu gibi kentleşme, Mardin açısından da imar planları doğrultusunda şekillendirilmiştir. Bu açıdan merkezi otoritenin Mardin'in mekansal yapısı üzerindeki etkileri de dikkat çekmektedir. Diğer yandan günümüzde azınlık olarak ifade edilen cemaatlerin nüfus ve etkilerinin azalması nedeniyle bu cemaatlere ait yapıların korunması hususunda gerekli ilgi gösterilmemiş ve kültürel varlıkların bir kısmı günümüze ulaşamamıştır.

Ulaşım aracı olan binek hayvanların kullanımına uygun genişlikte ve iklimin olumsuz koşullarından koruyabilecek darlıktaki sokak yapıları Mardin'in eski yerleşim biriminde kent tipolojisinin tanımlayıcı unsuru niteliğindedir. Diğer yandan; motorlu araçlarla ulaşımın sağlanması ve bunun kent genelinde yaygınlaşması ise geleneksel kent dokusunun yerini modern kent dokusuna bıraktığı yeni Mardin'in oluşmasını ve her geçen gün daha da büyümesini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla, kent tipolojisi açısından birbirinden farklı iki Mardin'den söz edilebilmektedir: Eski Mardin, geleneksel kültürel yapılar tarafından oluşturulmuş ve iklimin de dikkate alındığı bir tipoloji çizerken; yeni Mardin ise modern kentleşme süreçlerinin bir sonucu olarak, yerin ruhunu taşımaktan son derece uzak, kimliksiz bir kent olarak ifade edilebilmektedir.

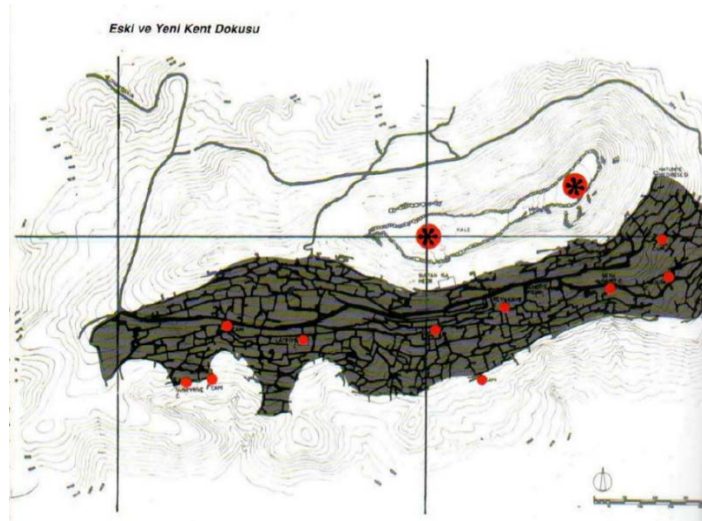
3.3. Mardin Kentinin Biçimlenmesi

Kültürün beşiği olarak anılan Mezopotamya'nın kuzeyinde yer alan Mardin'in bilinen tarihi MÖ 10.000 yıllarına dayanmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan kent, geleneksel yapılarını ve dokusunu büyük ölçüde korumuş ender kentlerdendir.

Mardin ili topraklarının büyük bir bölümü doğu-batı doğrultulu, geniş sırtlı yüksek dağlarla kaplanmıştır. Kent merkezi, bulunduğu yükseltinin güney yamacında 1000-1150 m'lik, eğimli bir yüzeyde kurulmuştur. Kentin önemli öğelerinden olan kale ise kentten 100 m yukarıda bulunan düz bir alana inşa edilmiştir. Kent doğudan batıya 2500 m uzunluğunda 500 m genişliğinde bir şerit gibi uzanmaktadır (Aru, 1998: 129). Kent, lineer bir gelişim göstermektedir. Lineer kent biçimi ise devamlı bir ulaşım aksı veya doğal topoğrafik koşullara bağlı dokunun öz yapısında ilerleme temeline dayanmaktadır. Kentlilerin kamusal alanlara eş erişim imkanına sahip olduğu baskın merkezi olmayan biçimlenme türüdür (Aru, 1998: 151). Arazi eğimlerinden dolayı evler yatayda yaygın planlama anlayışı yerine, eğimi değerlendiren bir tasarımı gerektirmiştir (Şekil 4 ve Şekil 5).

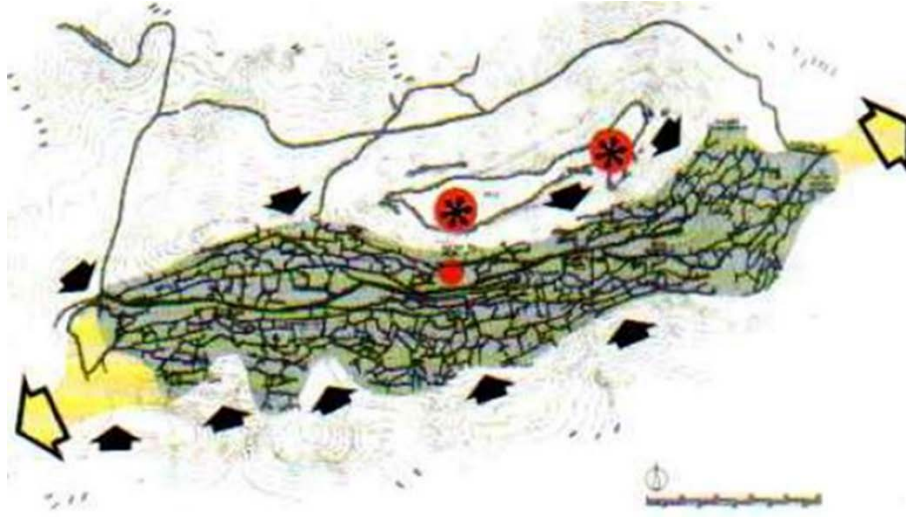
Şekil 4. Mardin Kalesi ve Şehrin Kesiti (Gabriel Albert tarafından çizilmiştir.)⁴

Şekil 5. Topoğrafya uyumlu şekilde gelişim gösteren geleneksel Mardin Kenti (Aru, 1998: 130).

Kentlerin biçimlenişi ve tarihsel süreç içerisinde gösterdikleri gelişimler fiziksel form veya makro form olarak farklı etmenlerin de etkisinde kalmaktadır. Bu formların oluşmasında kentleşme, kentsel yoğunluklar, kentler arası mesafe ve ulaşım ağları önemli unsurlar haline almaktadır (Aydemir, 2004: 126). Mardin açısından da kentsel biçimleniş sürecinde söz konusu makro form etmenleri belirleyici olmuştur. Diğer bir deyişle, topoğrafya ve coğrafik-jeolojik koşullar ile iklim gibi doğal etkenlerin yanı sıra; sosyal, siyasal, yasal, kültürel ve ekonomik etkenler kentin oluşumunda başat rol oynamışlardır.

⁴ <https://www.sanatinyolculugu.com/albert-louis-gabriel-1883-1972/> Erişim Tarihi: 13.01.2021

Şekil 6. Mardin kentinin gelişim yönü [(Aru, 1998: 130)'den faydalanılarak hazırlanmıştır.]

3.4. Mardin Şehri İçin Yapılmış Plan Çalışmaları

Geçtiğimiz yüzyıla kadar, günümüz kentsel sit alanları ile sınırları çizilen bölgede gelişim gösteren eski Mardin yerleşiminden, bugünkü yerleşim alanı olarak seçilen yeni şehir bölgesine geçiş, yer ve zaman olarak aşamalı biçimde gerçekleşmiştir.

Geleneksel kentin dışındaki ilk yapılaşma örnekleri 1890'dan sonra kentin batı tarafında görülmektedir. Amerikalılara ait eğitim yapıları da bu bölgede kurulmuştur. Mardin'in Cumhuriyetle birlikte il merkezi olmasının ardından gereksinim duyulan, vilayet binası gibi kamu yapıları arazinin nispeten düz olduğu kentin doğu bölümünde inşa edilmiştir. 1950-70 yılları arasında ise istasyon çevresinde askeri ve eğitim amaçlı yapılar oluşturulmuştur. 1970 yılında İstasyon Mahallesi, Küçük Sanayi Sitesi ve kırsal yörelerden kaynaklanan göç sonucu kentin doğusunda Enver Ensar Mahallesi kurulmuştur. Kent merkezinin sit alanı ilan edilmesi sonrasında güney-batıda Saraçoğlu ve Cumhuriyet mahalleleri ortaya çıkmıştır. 1990'dan sonra kent topoğrafyasının daha eğimsiz olduğu Diyarbakır (kuzey-batı) yönünde gelişme başlamıştır (Arslan & Karadoğan, 2007: 226-227).

Yeni Mardin'de kent hızlı bir şekilde yapılaşırken eski Mardin bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Özellikle 1938 yılında 1. Cadde üzerinde inşa edilen Halkevi, betonarmenin kente ilk girişini temsil etmektedir. Tarihi doku içinde betonarme yapılaşmanın başlamasıyla kent özgünlüğünü kaybetmeye başlamış hızlı bir kimlik kaybı sürecine girilmiştir (Düzenli & Düzenli, 2019: 120). Sürecin kimlik kaybı olarak nitelendirilmesi kent dokusunu oluşturan yapıların bir araya geliş biçimlerine ilişkin müdahalelerdir. 1985 yılında bu durumunun önüne geçebilmek için koruma amaçlı imar planı hazırlanmıştır. 1990 yılında da sit alanı dışında kalan yapılar için planlar hazırlanarak tarihi doku korunmaya çalışılmıştır.

20. yüzyıl koşulları Mardin'de de modern şehircilik bağlamında planlama yapılmasını gerektirmiştir. Özellikle tarım alanındaki makineleşme ve kentlere yönelik insan haketliliği diğer kentleri olduğu gibi Mardin'i de imar planlarının uygulanmasına yöneltmiştir.

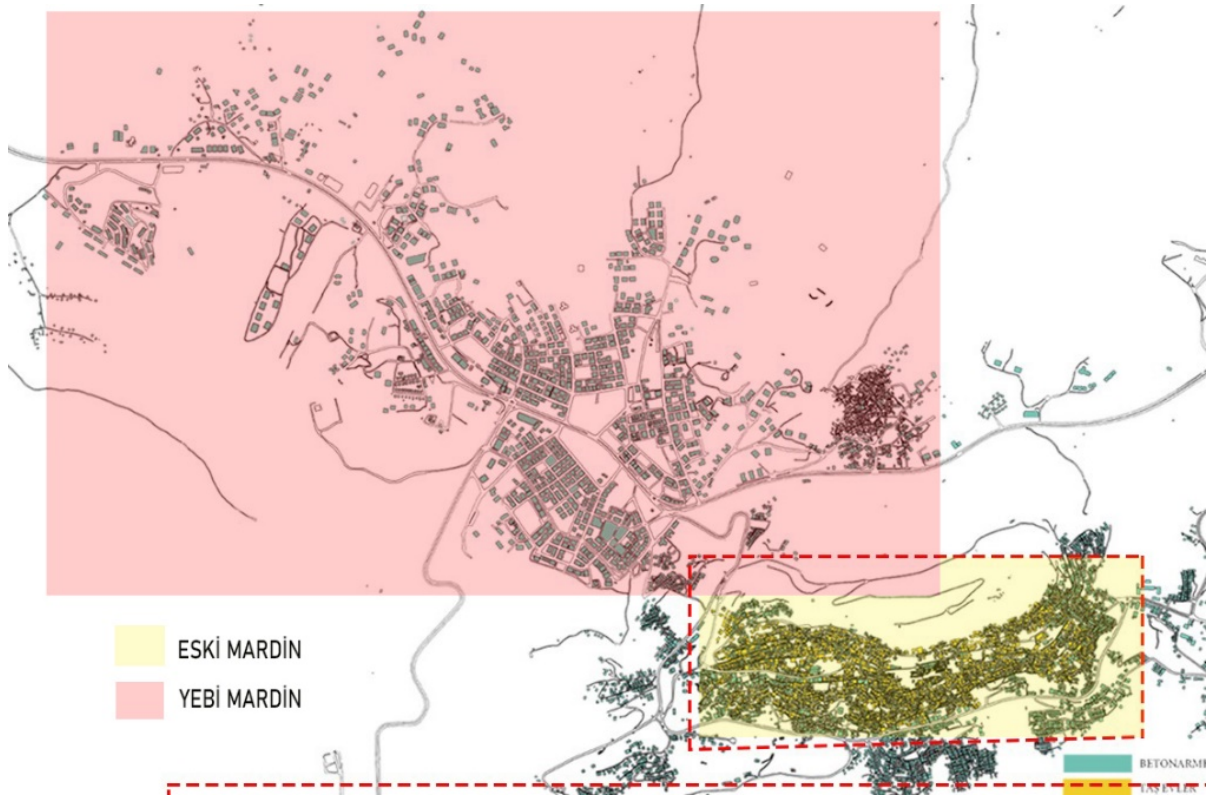
“Mardin'e ilişkin ilk imar planı 1952 tarihini taşımaktadır. Koruma amaçlı olmayan bu plan, tadilatlarla 1971 yılına değin kullanılır. İkinci imar planı ise 1973 yılında İller Bankası tarafından ihale edilir. Kamutay Türkoğlu, Ahmet Uzel ve grubu tarafından, 1985 yılında onanan koruma amaçlı imar planı yapılır. Ancak planın işlemeyişi yeni çalışmalara neden olur. 1990 yılında Esat Turak tarafından sit alanı ve dışında kalan alanlar için 1/25000 ve 1/5000 ölçekli planlar hazırlanır. 1990 yılı sonlarında 1/5000 ölçekli bir başka koruma imar planı Dr. İsmet Okyay tarafından

yapılır. Çalışmanın devamını 1991 yılında S. Işık Nural ve ekibi halen yapmayı sürdürmektedir (Alioğlu, 1993: 264).”

1985 tarihli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu kararı ile eski Mardin’in kentsel sit alanı olarak kabul edilmesine kadar yürürlüğü devam eden 1952 yılı imar planı, kentin korunması amacına yönelik olmaması nedeniyle kentte telafisi imkansız yıkımlara engel olamamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında nüfusu artış eğilimi gösteren kentin yeni yerleşimcilere yönelik gereksinimlere ve ulaşım aracı olarak motorlu taşıt kullanımına cevap verebilecek nitelikte uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

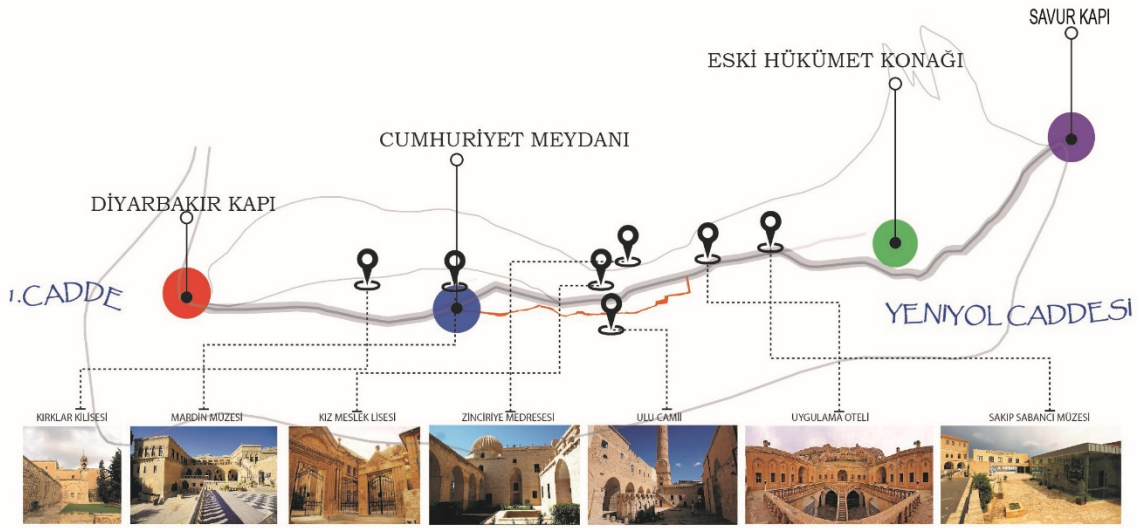
Şekil 7. Mardin Kentinin yıllara göre morfolojik gelişimi (yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

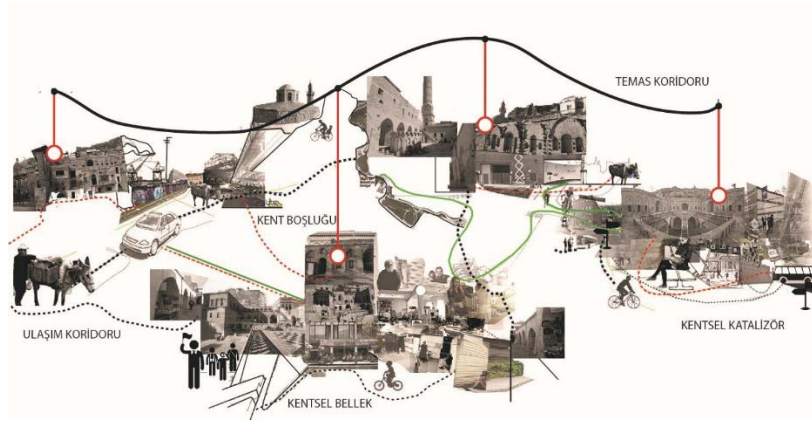
Şekil 8. Eski ve yeni kent formları (yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

Şekil 9. Yoğun yapılaşmanın olduğu tarihi kompakt doku (yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

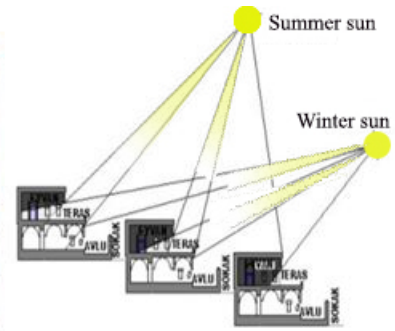

Şekil 10. Eski Mardin'in önemli ulaşım ağı Cumhuriyet Caddesi ve Üzerinde bulunan Yapılar (yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

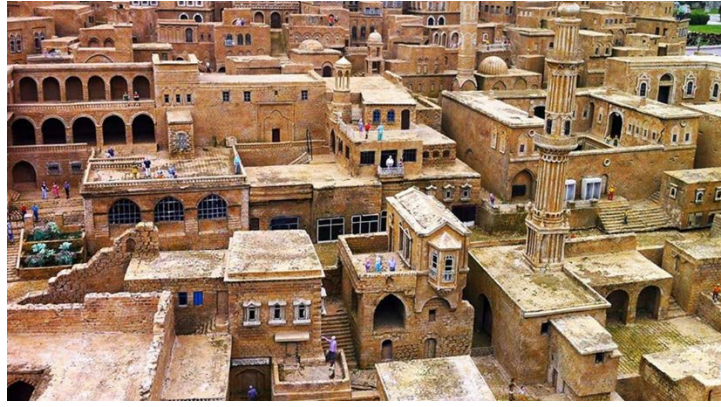

Şekil 11. Kentte Bulunan ulaşım ağı ve mekanlar arasındaki ilişki (yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

Bilindiği üzere mimari ve kentsel yapıların şekillenmesinde bir çok faktör öne çıkmaktadır. Bunlardan biri de toplumsal yapıdır. Farklı bir ifadeyle betimlemek gerekirse; mimari ve kentsel yapılar, toplumsal yapının aynası gibidir. Bu anlamda geleneksel mimarlık, bulunduğu toplum yapısını yansıtan örnekler olduğundan, tarihi Mardin kent dokusu da toplumsal yapının okunabilirliği açısından son derece önemlidir. Ama yıllar içerisinde yapılaşmanın planlı ve kontrollü şekilde yapılmaması bu durumu olumsuz yönde etkilemiştir.

Şekil 12. Fiziksel etkenlerin biçimlenmeye etkileri (Kalak & Ayçam, 2020: 185)

Şekil 13. Tarihi Kent Dokusu

Geleneksel mimarilerin oluşum ve evrim/gelişim süreçlerinde hem yöresel etkileri hem de yöreden etkilenmeleri gözardı etmek söz konusu değildir. Yöre/yer etkilerini yadsımayan ama geleneksel mimarilerin yerleşme, yapı ve mekan özelliklerinin oluşumunda kültürü ve kültürün en önemli bileşeni olan gelenekleri ön plana çıkaran çalışmalar, genellikle ‘gelenek’ ve ‘mimarlık’ sözcüklerinin bir araya getirildiği ‘Geleneksel Mimarlık’ gibi başlıklar altında karşımıza çıkabilmektedir (Eyüce, 2005: 3). Bu bakımdan, bir çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan kadim şehir Mardin de geleneksel mimarisiyle bizlere toplumsal yapısı hakkında bilgi vermektedir. Bir arada ve hoşgörü içinde yaşayan farklı etnik ve dini yapılar, eşit gün ışığı hakkı sağlayan konutların, dışarıdan bakan açısından bir bütün olarak gözlenebildiği kent dokusunda farklılıkların birlikteliği deneyimlenebilmektedir.

Anadolu şehirlerinin genelinde olduğu gibi, Mardin de esaslı bir şehir planından mahrumdur. Kent, bir sokak üzerine iki sıra halinde dizilmiş yapılardan oluşmaktadır. Doğada bulunduğu haliyle kullanılabilen ve genel yapı malzemesi olan sarı kalker taşı ise, tarihi Mardin mimarisi ve kültürünün şekillendiricisidir. Yapılardaki farklı dizilişleriyle kalker taşı, tarihi Mardin’i monotonluk ve durağanlıktan uzak tutmayı başarmıştır.

Hızlı artan nüfus yoğunluğuna karşı zor bir zanaat olan taş işçiliğinin yetersiz kalması yeni ve hızlı bir yapım tekniğini olan betonarme yapılaşmaya yönelimi artırmıştır. Böylelikle yeni Mardin hızlı bir büyüme eğilimi göstermiş; fakat buna karşılık kent planlama düzenlemeleri aynı hızda karşılık verememiştir. Geleneksel yapılaşmadan modern yapılaşmaya geçiş, aynı hızda değişmesi mümkün olmayan kültürel yapının modern yaşama adaptesinde kopukluklara neden olmuştur. Böylelikle mekansal yapının toplumsal yapı üzerindeki olumsuz etkileri yeni Mardin’de açık biçimde görünür hale gelmiştir. Dolayısıyla modern yaşama aktarılamayan toplumun ihtiyaçları, kültürü, yaşam tarzı ve topoğrafyayla uyumsuzluğun bir ifadesi olan yeni Mardin ile; söz konusu uyumun bir simgesi olan geleneksel Mardin karşılaştırması kent dokusu, konut yapısı ve toplumsal yapı bağlamında önem taşımaktadır.

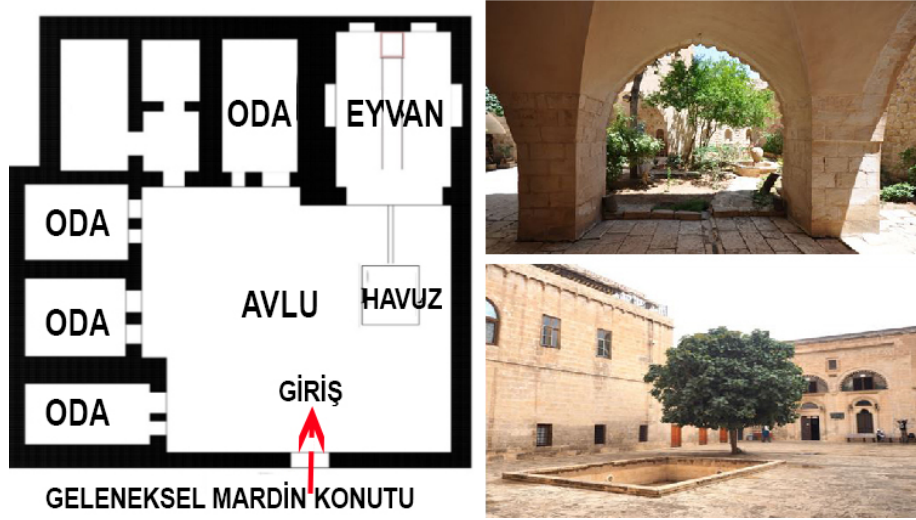
3.5. Avlulu Mardin Konutu

Kamusal kullanım için tasarlanmış yapılarda avlular sosyalleşme, karşılaşma ve müsabaka mekanı olarak da işlevlendirilmektedir. Bu durum İtalyan kültüründe felsefeci ve hatiplerin tartışabildiği ya da sporcuların idman ve müsabakalarını, sütunlarla çevrili dikdörtgen birer avlu olan ‘peristylum’ adıyla anılan mekanlarda görülebilmektedir (Vitruvius, 2017: 209-210). Konut açısından avlu ise herhangi bir konut içinde yaşayan insanların dışarıdakine kapalı fakat kendi içindekilere açık olan, ailenin mahremiyet ve güvenliğinin ön planda tutulduğu bir mekana karşılık gelmektedir.

Eski Mardin’deki avlular da benzer işlevler üstlenmektedir. Toplayıcı ve dağıtıcı niteliğiyle avlu, bir yandan ‘içe dönük olma’ diğer yandan içinde bulunduğu yapının çekirdeği olma özelliği

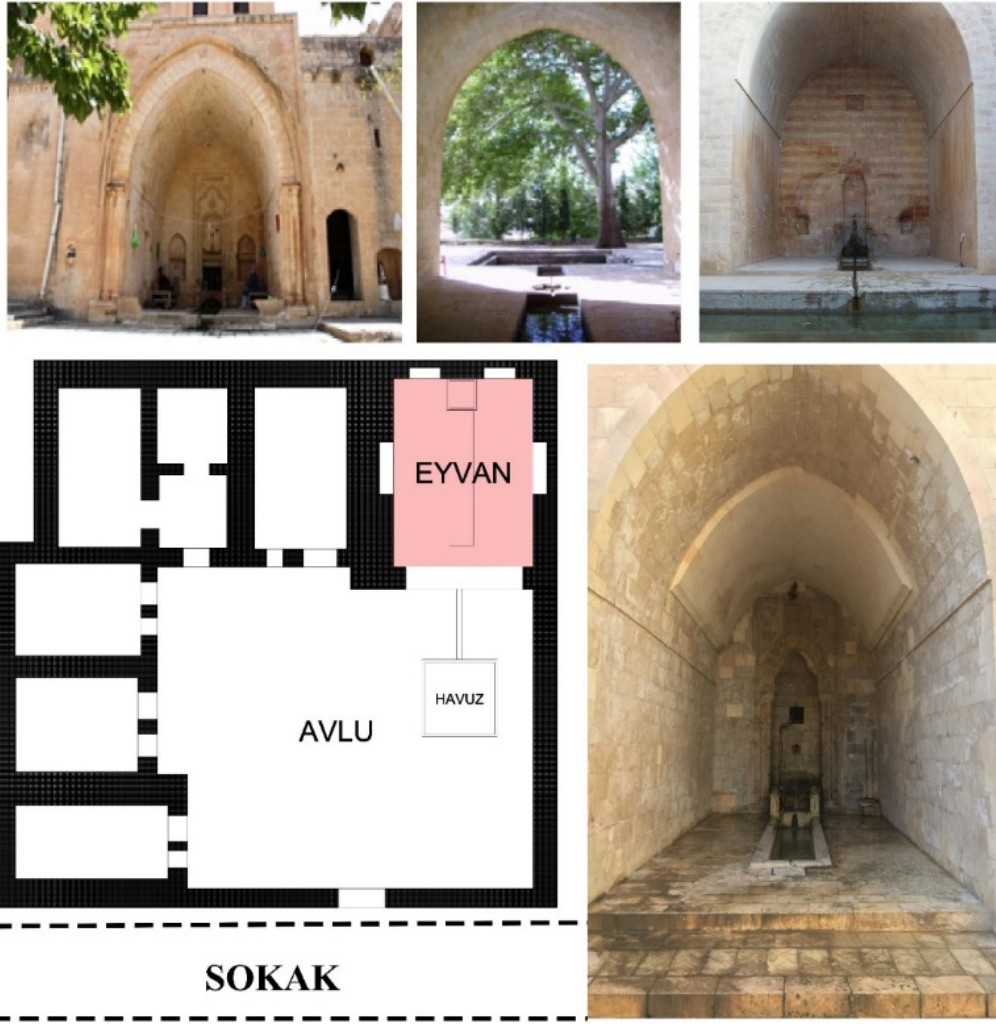
göstermektedir. Genel itibariyle güney yönünde açılan avluların kapıları ise ahşaptır ve çift kanattan oluşmaktadır (İmamoğlu, 1980: 112).

Mardin konutlarının ve avlu kapılarının güney yönelimli olması yapıların güney cephelerine daha fazla önem verilmesine neden olmuştur. Mardin konutlarının genel plan özelliklerini, yüksek duvarlarla sokaktan ayrılmayı sağlayan avlu ile teras, eyvan ve merkezi mutfak oluşturmaktadır. Yaşama birimi olan eyvan ve revak gibi mekanlar güney yönelimli ısı konfor mekanlarıdır. İklim verileri ve topoğrafik koşullar doğrultusunda şekillenen konut tipolojisi, her konutun rüzgar ve güneşten yararlanabildiği bir kent dokusu oluşturmuştur (Kalak & Ayçam, 2020: 185-186).

Şekil 14. Toplumsal ve fiziksel etmenler sonucu oluşmuş plan organizasyonu

Mardin konutunda plan şemasının biçimlenmesinde önemli rol oynayan mekansal öğelerden biri de eyvandır. Zemin katta bulunan eyvan, avlu kotundan birkaç basamak yüksekte, dikdörtgen planlı, avluya bakan cephesinin açık olduğu ve üzeri genellikle tonoz örtülü bir mekandır (Tunçer, 2013: 100). Zemin kattaki eyvanlar, odalar arasında geçiş mekanı olarak işlevlendirilebildikleri gibi kimi planlarda tek açıklığın avlu yönünde olduğu üstü kapalı mekanlar da olabilmektedir. Bu durumda ise, mevsimsel kullanım söz konusu olmakta ve dolayısıyla kış mevsiminde eyvanlar atıl hale gelmektedir. Diğer yandan odalar arasında geçiş sağlanabilen eyvanlar ise bir sundurma işlevi de üstlenmektedir. Konut planında genel olarak zemin kat mekanı olan eyvanların istisnası ise birinci katlarda ve erişimin avludan merdiven ile sağlanabildiği örneklerde gözlenebilmektedir. Zemin kat ya da birinci katta olsun, eyvan ile avlu karşılaştırılması yapıldığında odalara geçiş yapılabilen bir eşik mekanı ya da mevsimlik bir oda olması nedeniyle eyvanın avluya kıyasla çok daha özelleşmiş bir mekan olduğu anlaşılmaktadır (Kalak M. , 2018: 117). Eyvan, kent silüetinde doluluk-boşluk dengesi sağlama açısından da kentsel ölçekte önemli bir mimari öğedir (Kalak & Akdaş, 2020: 32).

Şekil 15. Mardin Konutunda eyvan (Kalak & Akdaş, 2020: 34)

Mardin evleri, avlu, teras, dam, eyvan, revak, balkon gibi çok amaçlı mekanlar ile ahır, kiler ya da mutfak ve varsa diğer ıslak hacimlerin de dahil edilebileceği özelleşmiş mekanlardan oluşan bir bütündür (Dalkılıç & Aksulu, 2004: 318).

Şekil 16. Avlulu, eyvanlı Mardin konut dokusu ⁵

Topoğrafyanın ve iklimin etkisiyle yapılar çoğunlukla güneye yöneldiğinden plan organizasyonunda önemli rol oynayan yaşama birimi ve eyvan gibi ana mekanlar da güney cephesinde yer almıştır. Özellikle akşam güneşine karşı eyvanlar uygun hava sıcaklığına sahip mekanlardır (Şekil 16).

3.5. Mardin Kenti'nin Sokak Kurgusu

Mardin sokakları doğu-batı doğrultusunda düz bir şekilde gelişirken kuzey-güney doğrultusunda ise eğimli bir araziye oturması nedeniyle, sokaklar arasındaki bağlantının merdivenler ile sağlandığı görülmektedir. Bu nedenle eski kent dokusunda taşıt ulaşımı doğu-batı doğrultusunda sağlanmaktadır. Topoğrafya, kente karakteristik özellik kazandırmış ve aynı zamanda iklime uyumlu organik yolların oluşmasında da belirleyici olmuştur. Mardin sokaklarında sıklıkla karşılaşılan kabaltılar (abbara) ise organik kent sokaklarında gün boyunca gölgelik alan oluşmasını sağlamaktadır. Eski kent dokusu şekillenirken düzgün bir parsel planlaması olmadığı için yol ağı organik olarak gelişmiştir. Sokak sınırlarını yapıların dış duvarları veya yüksek avlu duvarları belirlemektedir (Kalak, 2018). Sokakların dar ve eğrisel olması sıcaklığın yüksek olduğu yaz aylarında gölgelik alan oluşmasını sağlamaktadır. Konutların sokağa bakan cephelerinde mahremiyetin sağlanması amacıyla zemin katlarda pencereler göz seviyesinin üzerinde açılmış veya sokağa hiç pencere açılmamıştır. Pencereler daha çok konutun iç avlusuna açılmaktadır.

⁵ <https://mardin-mimarisi-hakkinda-bilinmesi-gerekenler/> (Erişim Tarihi: 19.09.2020)

Şekil 17. Geleneksel Mardin Sokakları (Kişisel Arşiv)

Şekil 18. Kent Sirkülasyonuna büyük katkı sağlayan, geçiş alanı abbaralardan örnekler
(Kişisel Arşiv)

Mardin kentinin sokak kurgusunda önemli bir mimari öge olan abbaralarda açıklıklar genel olarak düz veya çapraz tonozlarla sağlanmaktadır (Közcü, 2016: 8). Mardin'in simgeleri arasında yer alan ve gizemli bir güzelliğe sahip olan abbaralar, altgeçit ya da tünel anlamları nedeniyle Arapça'da '*bir yerden başka bir yere geçmek*' anlamına gelen 'abera' kelimesinden türetilmiştir⁶ (Şekil 18). Abbaralar sokak düzleminde birer geçiş ve karşılaşma mekanı işlevi görürken diğer boyutuyla üst kısımda kişisel mahremiyeti sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, özel ve kamusalın mekansal izdüşümüdür.

3.6. Mardin'in Yol ağının Yıllara göre gelişimi

Mardin yol ağı yıllar içerisinde organik biçimde gelişerek şekillenmiştir. Yapı sınırları yolların biçimlenmesini etkileyen önemli faktörlerin başında gelmektedir. Yollar kentte sadece ulaşımı sağlayan mekansal öğeler olmaları dışında zaman geçirilen, iletişim kurulan sosyalleşilen kamusal mekanlar olmuştur. Yollar taşıt endeksli tasarlanmadığı için dar ve eğrisel olarak gelişim göstermiş, eğime dik olan alanlarda ise sokaklar merdiven şeklini almıştır (Şekil 19). 1900'lü yılların başında hayatımıza otomobilin girmesi ve zamanla yaygınlaşması birçok kentte ulaşımın yeniden

⁶ <https://www.hurriyet.com.tr/kelebek/hurriyet-cumartesi/her-insan-bir-abbaradir-41217112> (Erişim Tarihi: 19.09.2020)

düşünülmesi gerekliliğini doğurmuştur. Mardin, dar yolları ve engebeli topoğrafyasıyla bu kentlerin başında yer almaktadır.

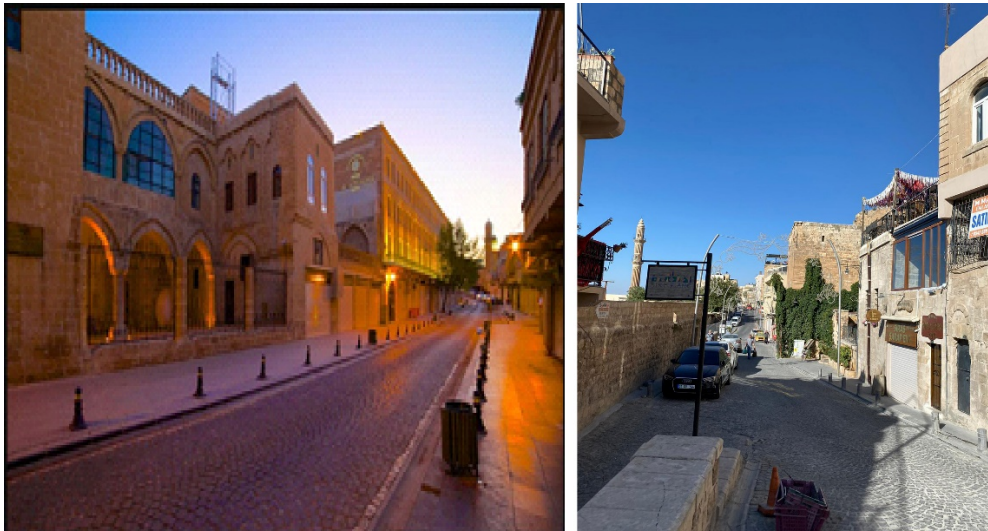
Kentin en önemli ve işlek caddesi olan 1. Cadde daha önce insan ve hayvan trafiğine endeksli gelişim göstermiştir. 1914-1915 yıllarında caddenin darlığı gündeme gelmiş ve bu tarihten sonra yol genişletme çalışmaları başlamıştır. Yol üzerinde bulunan yapıların bir bölümü yıkılmış veya tıraşlanmıştır. Kente gelen ve demir yolu işiyle uğraşan Almanların araçlarıyla giriş yapamaması nedeniyle genişletme çalışmaları hız kazanmış, 1923 ve 1927 yıllarında yol iki kez daha genişletilmiştir (Aydın, Ünsal, Emiroğlu, & Özen, 2000). Daha sonra bu cadde üzerinde önemli kamusal yapılar inşa edilmiştir. 1938 yılında Halkevi binası, 1964 yılında Cumhuriyet Meydanı inşa edilmiş ve 1965 yılında da meydana Atatürk heykeli yerleştirilmiştir.

1912,1925, 1930 ve 1940'lı yıllarda Birinci Cadde

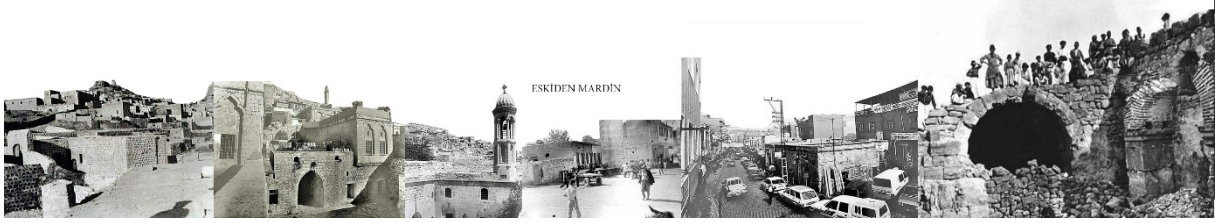
Şekil 19. Mardin yol ağının gelişimi (yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

2013 yılına gelindiğinde, büyük bir kitle turizminin de etkisiyle T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ve Avrupa Birliği'nin mali desteğiyle yürütülen Rekabetçi Sektörler Programı, Mardin Sürdürülebilir Turizm Projesi kapsamında Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan -Diyarbakır Kapı ile başlayan ve Savur kapı ile biten- 1. Cadde üzerindeki yapıların cephe yenileme ve muhdes eklerin kaldırılması çalışmaları başlamıştır. Böylece kentin bir kültür ve turizm markasına dönüştürülmesi amaçlanmıştır (Düzenli & Düzenli, 2019: 115).

Şekil 20. Restorasyon sonrası 1. Cadde (yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

Eski Mardin dokusu incelendiğinde her medeniyetin kendi kültür ve mimari özelliklerini kente bir şekilde yansıttığı görülmektedir. Her medeniyet, kendinden önceki medeniyetlerden de ilham alarak, onların kültürel miraslarını benimseyerek bir sonraki medeniyete aktarılmak üzere eserler üretmiştir. Eski Mardin açısından bir durum değerlendirmesi yapmak gerekirse; toplumsal yapının mekansal yapıyı etkilediği gibi, mekansal yapının da toplumsal yapıyı etkilediğini açık biçimde gözlenebilmektedir.

Şekil 21. Eski Mardin Dokusu (yazarlar tarafından düzenlenmiştir)

3.7. Yeni Kent

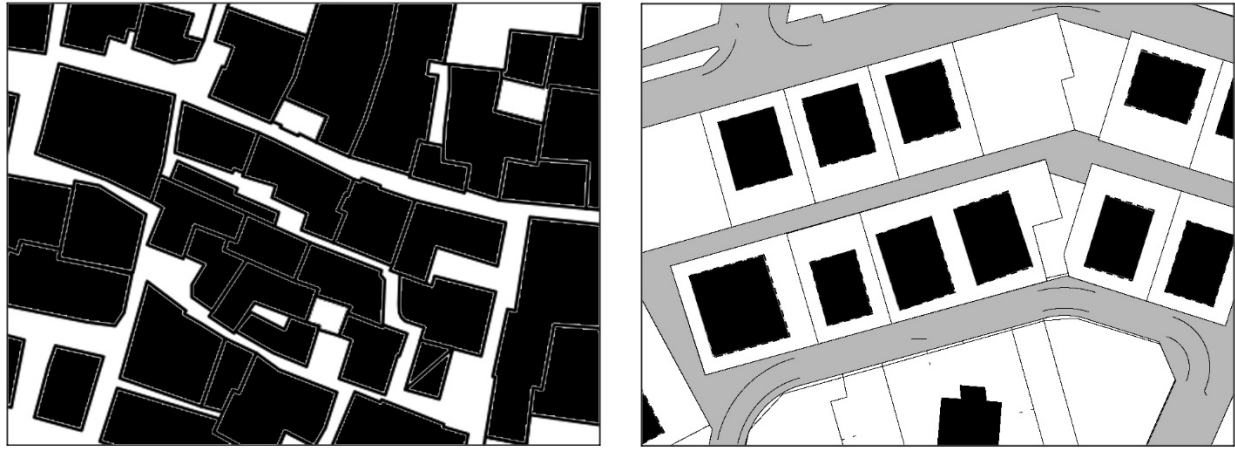
1890'lı yıllarda Mardin geleneksel sınırından taşılarak, kentin batısında yeni bir alanda yapılaşmaya başlanmasıyla, yamaç kenarına yerleşmiş olan eski Mardin'den farklı olarak daha düz bir alanda gelişecek olan yeni Mardin'in temelleri de atılmıştır. 1970'li yıllarda göç ile birlikte kent hızlı bir şekilde büyümüştür. Düz alanda gelişen yeni kentin yapı parsel ilişkisi geleneksel dokudan farklı gelişim göstermiştir. Yapılar birbirinden bağımsız olarak, yapı adası içerisinde nizami biçimde varlık bulmuştur (Şekil 22; Şekil 23). Süreç içerisinde, 1990'lı yıllara gelindiğinde, kentin kuzeybatısında yeni bir Mardin meydana gelmiş, 2000'li yıllarda Türkiye genelinde yaşanan ekonomik, sosyal ve siyasal değişimlere paralel olarak kentleşme hız kazanmış ve bu durum yeni Mardin'deki yapılaşmayı etkilemiştir.

Günümüzde kentlerin Dünya Mirası Listesine girebilmesi hem merkezi hem de yerel yönetimlerin önemli amaçları arasında yer almaktadır. Kentsel yerleşme ölçeğinde mahalle dokularının geleneksel niteliklerini büyük ölçüde yitirmiş olması Türkiye açısından bu durumu zorlaştırmaktadır. Geleneksel Mardin ise oldukça korunmuş kentsel dokuya sahip olmasına rağmen 2000'li yılların başından beri Dünya Miras Listesinde yer alamamaktadır. Bu durumun nedeni tarihi kent dokusu içerisinde yer alan betonarme yapılaşmanın yoğun olmasıdır. 2012 yılından itibaren devlet ve yerel yönetim dokudaki betonarme yapıların yıkılıp özgün kimliğe uygun yapılaşma için özel çaba harcamaktadır (Eres & Yalman, 2016: 89). Tarihi dokular için gösterilen bu hassasiyetin günümüz tasarım anlayışına da aktarılması gerekmektedir.

Şekil 22. Kimliksiz olarak büyüyerek birbirinden ayrılmayan kent görünümleri

Sosyal yaşam, kültür, iklim, coğrafya ve yaşam tarzının bir harmanı olarak varlık bulan tarihi Mardin yapılarının kuzeybatısında gelişim gösteren yeni kent ise hızlı modern dönem kentleşmesinin sonucu olan tek tipleşmenin etkisi altında kalmıştır (Şekil 22). Bu bakımdan yeni Mardin'in yerel bellek taşıyan bir kent olmaktan uzak olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle kentin tipolojisinin kendine özgü bir yaşam biçimini yansıtmaktan uzak olduğu açıktır. Sokaklar ise kentlinin sosyal kullanımının dikkate alınmadığı, öncelikli olarak ulaşım ağı işlevini üstlenen öğelerdir.

Şekil 23. Geleneksel Mardin Yapı –Parsel İlişkisi (solda), Yeni Mardin Yerleşiminde Yapı – Parsel ilişkisi

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Eski Mardin, geleneklerin oluşum süreçlerinde yörenin doğal koşullarının, üretim-tüketim ilişkilerinin, inanç sistemlerinin ve dolayısıyla yerel kültürün yanı sıra yakın ilişki kurulan tüm kültürlerin etkileşiminin bir sonucudur. Geleneksel mimarilerin doğal koşullar ile çarpıcı biçimdeki eşleşmeleri geleneklerin oluşumunda yöresel etkilerin varlığından/ağırlığından kaynaklanmaktadır. Geleneksel mimariler bilgi aktarıcı ve eğitici oldukları kadar esin kaynağı da olabilmektedir.

Bu bağlamda geniş bir tarih aralığını kapsayan bir birikim sonucunda üretilmiş olan Mardin geleneksel konutları oldukça önem taşımaktadır. Kültürel yapısını ve yapıları kent dokusunu günümüze kadar büyük ölçüde koruyan eski Mardin, toplumsal yapısını yansıtabilen nadir kentlerimizdendir. Eski Mardin gibi bulunduğu topoğrafyanın, sahip olduğu iklimin ve barındırdığı toplumun kültürel değerleriyle yoğrulmuş bir kentin korunması ve gelecek nesillere aktarılması büyük önem taşımaktadır. Buna karşın günümüzde yeni Mardin olarak gelişen kent ise topoğrafyadan, iklimten, kültürel değerlerden kopuk olarak, aidiyet hissi uyandırmayan kimliksiz; yerele özgü ayırt edici içerikten yoksun bir kenttir. Oysa kentlerin korunması kimliksizleşmemesi için 14. yüzyılda başlayan ve 19. yüzyılda şekillenen koruma anlayışının Venedik Tüzüğü (1964) ile birlikte tarihi kentsel alanların korunmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Benzer şekilde Amsterdam tüzüğünde (1975) kentsel ölçekte alan korunmasının önemi ve bütünleşik korumanın gerekliliğine dikkat çekmektedir. Geleneksel dokusunu korumaya çalışan Mardin, korunurken sadece fiziksel olarak değil yasal, yönetsel, sosyal faktörlerin birlikteliği ile bütünleşik olarak düşünülmelidir. Çünkü koruma anlayışı bugün ve geleceğin sorumluluğunun taşınmasını gerektirir. Tarihi bir kenti korumak o kentteki yaşamın sürdürülebilirliğini sağlamaktan geçer; koruma ve onarım, bölge insanının yaşam koşulları ve aidiyet duygusu dikkate alınarak yapılmalıdır.

Toplumsal yapı ve mekansal yapı arasındaki etkileşimin en iyi örneklerinden olan ve birçok faktörün sentezi olarak üretilen geleneksel dokuların korunması ve geleceğe aktarılması gerekmektedir. Çünkü kolektif belleğin inkarı anlamına gelen, geçmişten referans alınmadan üretilen sosyal ve kültürel bağlamdan kopuk yapılar, buldukları yöre hakkında hiçbir bilgi taşımayan, kimlik değeri olmayan yapaylıklar halini alarak toplumsal aidiyetlik bağının kopmasına neden olurlar. Bu durum yeni kentlerin hepsinin birbirine benzemesine ve aidiyet hissi uyandırmayan, karakter barındırmayan şehirlerin oluşmasına sebep olur. Tam bu noktada eski Mardin kentinin korunması, yaşatılması ve geleceğe kendine özgü birikimleri ile birlikte aktarılmasının önemi ve gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Modernist öğretiler doğrultusunda tasarlanıp üretilen yapılar ve bunun sonucunda oluşan yapıları çevrelere yönelik eleştiriler ise yöre ve geleneklerin tümü ile yok sayılması ve böylece yöresel

bağlama aykırı olma hali ya da coğrafya ve kültüre özgü kimlikten yoksunluk; ne pahasına olursa olsun, yeninin ve yeniliklerin aranması, geçmiş ile bağların tümüyle koparılması ve bunların sonucunda anlamdan yoksun yapılardan oluşan, kolektif belleğin yok edildiği yapılaşmış çevrelerin üretilmesi olarak özetlenebilir.

KAYNAKÇA

- Alioğlu, E. F. (1993). Koruma Konusunda Genelleştirilmiş Yaklaşımlar ve Mardin Örneği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 36(1-2), 263-280. s. 264.
- Alioğlu, E. F. (2003). *Mardin: Şehir Dokusu ve Evler* (2. b.). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı. s. 44.
- Arslan, H., & Karadoğan, S. (2007). *Mardin Şehrinin Situasyonu ve Yer Seçiminde Etkili Olan Coğrafi Faktörler*. İ. Özcoşar (Dü.) içinde, *Makalelerle Mardin* (Cilt 2: Ekonomi-Nüfus, Kentsel Yapı, s. 205-232). İstanbul. s. 226-227.
- Aru, K. A. (1998). *Türk Kenti: Türk Kent Dokularının İncelenmesine ve Bugünkü Koşullar içinde Değerlendirilmesine İlişkin Yöntem Araştırması*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları. s. 129; 130; 151.
- Aydemir, Ş. (2004). *Kentsel Arazi Kullanım Modelleri Ve Fiziksel Gelişme Formlar*. Ş. Aydemir, S. Erkonak Aydemir, D. Şen Beyazlı, N. Ökten, A. M. Öksüz, C. Sancar, . . . Y. Aydın Türk içinde, *Kentsel Alanların Planlanması ve Tasarımı* (s. 119-140). Trabzon: Akademi Kitabevi. s. 126.
- Aydın, S., Ünsal, S., Emiroğlu, K., & Özen, O. (2000). *Mardin: Aşiret-Cemaat-Devlet*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları. S. 48-100.
- Dalkılıç, N., & Aksulu, I. (2004). Midyat Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(3), 313-326. s. 318.
- Düzenli, H. İ., & Düzenli, E. (2019). 100 yıl önce-100 yıl sonra Mardin: Birinci Cadde ve Halkevi Binası üzerinden bir modern kent okuması. *Megaron*, 14(1), 103-121. s. 115; 120.
- İmamoğlu, V. (1980). *Microclimatic Elements of Houses in Turkish Arid Zones*. The architectural Press, New York. s.112
- Eres, Z., & Yalman, N. (2016). *Küreselleşme sürecinde arkeolojik mirasın korunmasında ulusal çabalar: Türkiye Örneği*. Z. Eres içinde, *Mimari ve Arkeolojik Koruma Kültürü Üzerine Yazılar* (s. 79-90). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s. 89.
- Eyüce, A. (2005). *Geleneksel yapılar ve mekanlar*. İstanbul: Birsen Yayınevi. s. 3.
- Gürhan, V. (2015). XVIII. Yüzyılda Mardin Kalesi Üzerine Bazı Tespitler. *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 219-233. s. 226
- Kalak, M. (2018). *Siverek Geleneksel Yerleşimini Biçimlendiren Mekansal Ögeler*. Eskişehir. Yüksek Lisans Tezi: Anadolu Üniversitesi.
- Kalak, M., & Akdaş, M. (2020). *Mekan Organizasyonunda Eyvanın Yeri ve Önemi*. Ankara: iksad publishing house. s. 32; 34.
- Kalak, M., & Ayçam, İ. (2020). *Güneydoğu Anadolu Geleneksel Kent Dokularının Ekolojik Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi Üzerine Bir İnceleme: Diyarbakır, Şanlıurfa Ve Mardin Örnekleri*. Ankara: Gece Kitapevi. s. 185; 185-186.
- Közcü, H. (2016). *Urfa Mimarisinde Kabaltılar*. (N. Karadağ, Dü.) Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi. s. 8

- Küçük, M. (2013, Mayıs). *Aidiyetin mekânı: Mardin’de kimlik ve mekânın değişimi*. İdeal Kent, Mardin(9), s. 114-137. s. 120
- Noyan, S. (2008). *Mardin: Bir Şehir Bir Malikane Sıradışı Evler*. Mardin: Mardin Valiliği. s. 68.
- Tunçer, M. (2013, Mayıs). Mardin’in Korunması ve UNESCO Dünya Miras Listesi’ne Girmesi. *İdeal Kent*, Mardin(9), s. 94-113. s. 100.
- Vitruvius. (2017). *Mimarlık Üzerine On Kitap*. (E. Çoraklı, Dü., & Ç. Dürüşken, Çev.) İstanbul: ALFA. s. 209-210.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Çerme, T. (2016, Eylül 21).** *Tomas ÇERME: ZENGİN OTOKTON KENT DOKUSUNA SAHİP MARDİN ŞEHİRİ*. <http://westernarmeniatv.com>: <http://westernarmeniatv.com/tr/12213/turkish-tomas-cerme-zengin-otokton-kent-dokusuna-sahip-mardin-sehri> (E.T. 08.08.2020)